

Mariusz Mielczarek

DEMONSTRACJA WOJSKOWA W DAFNE W 166 R. P.N.E.
A WYPRAWA ANTIOCHA IV EPIFANESA NA WSCHÓD

Obiektywna ocena działań Antiocha IV Epifanesa (175-164) nie jest łatwa. Barięą trudną do pokonania jest tendencyjność relacji starożytnych¹, które zdominowane są przez uwagi nieprzychylnie władcy, nie zawsze znajdujące jednak oparcie w faktach².

Stwierdzenie to odnosi się również do sądu o bogatych uroczystościach w Dafne, zorganizowanych przez Antiocha IV w 166 r. p.n.e.³ Na dawnej

¹ Ich zestawienie i ocena: O. Mørkholm, *Antiochus IV of Syria*, København 1966, s. 17 i n. Wykaz skrótów wydawnictw źródłowych: App., Syr. – Appianus, *Historia Romana*, ed. P. Viereck, A. G. Roos, vol. I, Lipsiae 1939, s. 352-418 (Teubner); Arr., Anab. – Flavii Arriani *Anabasis Alexandri*, ed. A. G. Roos, Lipsiae 1926 (Teubner); Ath. – Athenaeus, *The Deipnosophists with an English translation by Ch. B. Gulick*, vol. II, London-New York 1928; vol. IV, London-New York 1930 (Loeb); Her. – *Herodoti Historiam libri IX*, ed. H. R. Dietsch, H. Kallenberg, vol. II, Lipsiae 1894 (Teubner); Iust. – *M. Ivniani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, ed. O. Seel, Stutgardiae 1972 (Teubner); Liv. – *Titi Livi Ab urbe condita*, rec. W. Weissenborn, p. IV, Lipsiae 1864; p. V, Lipsiae 1865 (Teubner); 1 Mach., 2 Mach. – [1 i 2 Księga Machabejska] *Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, ed. A. Rahlfs, Stuttgart 1935, s. 1039-1139; Plut., Crass. – *Plutarch's Lives with an English translation by B. Perrin*, vol. III, London-New York 1916 (Loeb); Pol. – Polybius, *Historiae*, ed. T. Büttner-Wobst, vol. I-V, Lipsiae 1904-1915 (Teubner).

² Dotyczy to przede wszystkim źródeł żydowskich – chociażby 1 Mach. 1.10. Zob. Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 19-20; J. G. Bunge, *Untersuchungen zum zweiten Makkabäerbuch. Quellenkritische, literarische, chronologische und historische Untersuchungen zum zweiten Makkabäerbuch als Quelle syrisch-palästinischer Geschichte im 2. Jh. v.Chr.*, Bonn 1971. Odnośnie do wartości 1 Mach. i 2 Mach. jako źródła do problematyki wojskowej: B. Bar-Kochva, *The Seleucid Army. Organisation and Tactics in the Great Campaigns*, Cambridge 1976, s. 12-16.

³ Zob. Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 97-100, 175; J. G. Bunge, *Die Feiern Antiochos' IV. Epiphanes in Daphne im Herbst 166 v. Chr. Zu einem umstrittenen Kapitel syrischer und jüdischer Geschichte*, „Chiron” 1976, Bd. 6, s. 53-71. Tu wcześniejsza, niezbyt liczna literatura i uwagi co do dokładniejszego czasu igrzysk. Drugą pracę warto uzupełnić o spostrzeżenia: R. J. van der Spek, *The Babylonian City, [w:] Hellenism in the East. The Interaction of Greek and*

i obecnej o nich opinii zaważył pogląd Polibiusza⁴, widzącego w owych wydarzeniach przede wszystkim prestiżową wobec świata greckiego odpowiedź króla Syrii na igrzyska Emiliusza Paulusa w Amfipolis⁵. Werdykt Polibiusza powtórzyli inni autorzy antyczni⁶, co wiązało się z dość powszechnym wówczas mniemaniem o ekstrawagancji⁷ i rozrzutności⁸ monarchy. Tę wywodzącą się z tradycji klasycznej kwalifikację zgromadzenia w Dafne przyjęto także w części historiografii współczesnej⁹. W części, bo jednocześnie rozważana jest odmienna od spostrzeżeń Polibiusza sugestia, iż ta niewątpliwa demonstracja potęgi Seleukidów odnosiła się nie do wspomnianych wypadków w Grecji, lecz do wyprawy Antiocha IV na Wschód¹⁰ (podjętej na początku 165 r. p.n.e.¹¹).

Imprezą, pierwszą z wielu, rozpoczynającą *pompe* w Dafne¹², była parada wojsk pokazanych jako armia zwycięska. Podana przez Polibiusza wiadomość o ich liczbie, a w pierwszym rzędzie strukturze, nie znalazła się dotychczas

non-Greek Civilisations from Syria to Central Asia after Alexander, Berkeley and Los Angeles 1987, s. 67-68; E. Will, *Histoire politique du monde hellénistique (323-30 av. J.-C.)*, t. II, Nancy 1967, s. 290-291. O miejscu parady szerzej G. Downey, *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton 1961, s. 82 i n., szczególnie s. 104-105, przyp. 89; idem, *Ancient Antioch*, Princeton 1965, s. 41-44.

⁴ Pol. 30.25. Zob. F. W. Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*, t. III, *Commentary on Books XIX-XL*, Oxford 1979, s. 448-453.

⁵ Osąd ten pozostaje w zgodzie z Polibiusza sposobem interpretacji historii – chociażby Pol. I.1 czy 3.1, 3.4. Zob. P. Pédech, *La méthode historique de Polybe*, Paris 1964, s. 497-503; por. też odnośnie do Antiocha IV, s. 150, 227.

⁶ Ath. 5.194c; zob. też Ath. 10.439a-b.

⁷ Pol. 26.1 – Liv. 41.20; Ath. 10.438d, 10.439a, 5.193d-194c.

⁸ Pol. 26.1, 30.25; Liv. 41.20; I Mach. 3.30. Opinia starożytnych nie współgra z obecną oceną jego polityki monetarnej. O Mørkholm, *Studies in the Coinage of Antiochus IV of Syria*, København 1963; idem, *The Municipal Coinages with Portrait of Antiochus IV*, [w:] *Congresso Internazionale di Numismatica*, Roma 11-16 Settembre 1961, II Atti, Roma 1965, s. 63-67; idem, *The Monetary System in the Seleucid Empire after 187 B.C.*, [w:] *Ancient Coins in the Graeco-Roman World. The Nickle Numismatic Papers*, Calgary 1984, s. 93-109.

⁹ A. Bouché-Leclercq, *Histoire des Séleucides (323-64 avant J.-C.)*, Paris 1913, s. 277; Downey, *A History...*, s. 98; F. Altheim, R. Stiehl, *Geschichte Mittelasiens im Altertum*, Berlin 1970, s. 555; Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 97, przyp. 35 i s. 99. O stosunkach Rzymu i Seleukidów E. Will, *Rome et les Séleucides. Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, Bd. I. 1, Berlin-New York 1972, s. 590-632, odnośnie do Antiocha IV s. 617 i n.

¹⁰ W. W. Tarn, *The Greeks in Bactria and India*, Cambridge 1966 [repr. wyd. z 1951 r.], s. 183-184, 193 i n.; Will, *Histoire...*, s. 290. Zob. też ocenę propagandowego aspektu sprawy: Bunge, *Die Feiern Antiochos' IV...*; idem, *Münzen als Mittel politischer Propaganda: Antiochus IV. Epiphanes von Syrien*, „Studii Clasice” 1974, [t.] 17, s. 50-52.

¹¹ Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 166-180; N. C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, Chicago-Illinois 1938, s. 20-21; Will, *Histoire...*, s. 296-298 (tu dalsza literatura).

¹² Warto przypomnieć, że podczas ptolemaiczej Ptolemeusza II w 271/270 r. p.n.e. wojsko zamykało pochód – Ath. 5.202f-203a. Co do daty uroczystości i innych spraw z nimi związanych: E. E. Rice, *The Grand Procession of Ptolemy Philadelphus*, Oxford 1983; Will, *Histoire...*, t. I, Nancy 1966, s. 127, 130, 179 i n.

wśród podstaw interpretacji poczynań Antiocha IV w 166 r. p.n.e.¹³ Armia defilująca w Dafne różniła się zaś od wojsk jego bezpośrednich poprzedników. Inności tej nie tłumaczy przy tym w pełni ani okres dzielący pokaz w Dafne od czasów starć wojsk Antiocha III pod Rafią (217 r. p.n.e.) i Magnezją (190 r. p.n.e.), opisy których dostarczają jedynych danych pozwalających na porównania¹⁴, ani nie wyjaśnia jej zmiana, wynikająca z postanowień traktatu zawartego w Apamei, odcinającego Seleukidów od rekruta z rzymskiej strefy wpływów¹⁵.

Prześledzenie charakteru i rozmiarów tych odmienności oraz przedstawienie sugestii co do ich przyczyn wydaje się w tej sytuacji celowe. Takie ustalenia bowiem mogą być przydatne zarówno w określeniu znaczenia, jakie Antioch IV przykładał do igrzysk w Dafne, poprzez wsparcie jednej ze wskazanych teorii, jak również wnioski z nich płynące mogą być pomocne w ocenie całego panowania władcy.

Według Polibiusza, będącego zasadniczym źródłem informacji na ten temat¹⁶, kontyngent wojskowy defilujący w Dafne w 166 r. p.n.e. to:

- 5 000 wojowników uzbrojonych na sposób rzymski, z wykorzystaniem kolczugi¹⁷;
- 5 000 Myzyczyków;
- 3 000 Cylicyjczyków, lekkozbrojnych;
- 3 000 Traków;
- 5 000 Galatów;
- 20 000 Macedończyków;
- 5 000 chalkaspides i argyraspides¹⁸;
- (ok.) 1 000 jeźdźców nisejskich;

¹³ Pol. 30.25. Zob. krótką wzmiankę Bunge, *Die Feiern Antiochos' IV...*, s. 55. Nieco więcej miejsca zagadnieniu temu poświęcił Tarn, *op. cit.*, s. 186. Tekst ten wykorzystywano w każdej pracy dotyczącej wojskowości Seleukidów. E. Bickerman, *Institutions des Séleucides*, Paris 1938, s. 51-100; G. T. Griffith, *The Mercenaries of the Hellenistic World*, Cambridge 1935, s. 142-170; M. Launey, *Recherches sur les armées hellénistiques*, t. I-II, Paris 1949-1950 [reed. 1987]; Bar-Kochva, *op. cit.*, *passim*.

¹⁴ O wojskach Seleukosa IV praktycznie nie wiadomo nic; por. opinię App., Syr. 66.

¹⁵ Pol. 20.43(45); (=) Liv. 38.38; App., Syr. 38-39. Zob. D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*, t. I-II, Princeton 1950; t. I, s. 19 i n.; t. II, s. 757 i n. (tu literatura starsza); A. H. McDonald, *The Treaty of Apamea (188 B.C.)*, „Journal of Roman Studies” 1967, vol. 57, s. 1-8; A. H. McDonald, F. W. Walbank, *The Treaty of Apamea (188 B.C.): the Naval Clauses*, „Journal of Roman Studies” 1969, vol. 59, s. 30-39.

¹⁶ Pol. 30.25 (Ath. 194d-f); Bunge, *Die Feiern Antiochos' IV...*, s. 53.

¹⁷ O uzbrojeniu rzymskim tego czasu P. Couissin, *Les armes romaines. Essai sur les origines et l'évolution des armes individuelles du légionnaire romain*, Paris 1926, s. 181 i n. (o kolczudze, s. 268-270).

¹⁸ Przyjmując lekcję T. Büttner-Wobsta, bez interpolacji: *μισμόριοι <χρυσάσπιδες μὲν μάρτιοι> καὶ χαλκ. πεντ <οί> δὲ ἄλλοι* Zob. Walbank, *op. cit.*, s. 450.

- 3 000 obywateli¹⁹;
- 1 000 hetairów;
- 1 000 żołnierzy w oddziale przyjaciół króla²⁰;
- 1 000 żołnierzy doborowych²¹;
- (ok.) 1 000 jeźdźców w oddziale zwanym agema;
- 1 500 katafraktów²².

Za nimi podążały wozy i 36 bojowych słoni. Sumując było to 46 000 piechoty oraz ok. 9500 jazdy; razem ok. 55 500 osób²³, nie licząc formacji pomocniczych²⁴.

Z tego zestawienia wynika, że pokazana podczas uroczystości w Dafne armia Antiocha IV była mniejsza od tej, którą dysponował Antioch III²⁵ pod Rafią (68 000) i pod Magnezją (72 000²⁶). Ta podstawowa różnica mogła być oczywiście naturalną pochodną stanu królestwa za panowania Antiocha IV, ale mogła również być wynikiem uczestnictwa w paradzie tylko ograniczonej, wybranej grupy wojsk. Jeśli pierwsza z tych możliwości wydaje się mało realna, gdyż przeciwko niej przemawia przypuszczenie, że w 166 r. p.n.e. istniała jeszcze poza Dafne grupa wojsk, która w 165 r. p.n.e. pozostała (lub jej część) w dyspozycji Lizjasza²⁷, to na korzyść drugiej świadczy już chociażby to, iż demonstracja w Dafne, nie odbywająca się podczas działań wojennych, nie wymagała pełnego potencjału militarnego. Przyjęcie sugestii o wybiórczym charakterze jednostek tłumaczy jednocześnie brak wśród oddziałów paradujących w Dafne formacji pochodzących ze wschodnich rejonów państwa (jednostki takie były liczne w armii Antiocha III²⁸). Oczywiście w wymienio-

¹⁹ Πολιτικοὶ – zob. Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 30 i 220, przyp. 53; Walbank, *op. cit.*, s. 451.

²⁰ Φίλοι – Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 67 i n.; Walbank, *op. cit.*, s. 450.

²¹ ἐπίλεκτοι – por. Pol. 6.26: ἐπίλεκτοι = extraordinaires. Zob. też C. Daremberg, E. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, t. II, Paris 1892, s. 666.

²² Co do sensu tego określenia: M. Rostovzeff, *Graffiti*, [w:] *The Excavations at Dura-Europos. Preliminary Report of Fourth Season of Work, October 1930-March 1931*, New Haven 1933, s. 217 i n.

²³ Liczby podane przez Polibiusza, odnoszące się do armii Seleukidów, traktowane są w większości wypadków jako wiarygodne – Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 7 i n.

²⁴ Odwołajmy się, nie oceniając liczb, do Iust. 38.10: na 80 000 żołnierzy armii Antiocha VII biorących udział w wyprawie przeciw Partom przypadają 300 000 służby obozowej. W tej sprawie Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 11; Debevoise, *op. cit.*, s. 31, przyp. 9.

²⁵ Pol. 5.79, 5.82-85; Liv. 37.40-44; App., Syr. 32.

²⁶ Por. App., Syr. 32. W tym wypadku dane Liv. 37.37 nie są pewne – Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 8. Ostrą opinię wyraził H. Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst*, t. I, Berlin 1964 [reed. wyd. z 1920 r.], s. 427.

²⁷ Chociaż pierwsza wyprawa Lizjasza do Judei wydaje się być wątpliwa – Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 150-154 – może nie jest całkowicie bezpodstawna informacja I Mach. 3.39.

²⁸ Pol. 5.79; Liv. 37.40.

nych przez Polibiusza oddziałach byli żołnierze ze wschodnich prowincji²⁹, lecz biorąc pod uwagę, że państwo Antiocha IV obejmowało m. in. Babilonię, Suzjanę i Medię³⁰, zaskakuje nieobecność w Dafne jednostek o wschodnich nazwach etnicznych³¹. Dotyczy to głównie konnicy. W „jeźdźcach nisejskich” widzieć trzeba raczej wojowników dosiadających znakomitych nisejskich koni³² niż doszukiwać się w użytym przez Polibiusza terminie wskazówki co do pochodzenia żołnierzy³³. W przypadku katafraktów – jazdy o niewątpliwie wschodniej genezie³⁴ – też nie ma praktycznie podstaw do twierdzenia, że w Dafne byli konni ze Wschodu³⁵.

Przypuszczenie o celowym doborze wojska pokazanego w Dafne zostanie wzmocnione, jeśli się je uzupełni informacją, iż różny od wojsk Antiocha III był nie tylko skład „etniczny” kontyngentu Antiocha IV, ale i odmienna była jego generalna struktura. W wojsku maszerującym w Dafne było więcej niż w armii Antiocha III ciężkozbrojnej piechoty. Do niej bowiem zaliczali się Macedończycy – sarisoforoi formujący falangę³⁶ oraz, służący w armii Seleukidów od ok. połowy III w. p.n.e.³⁷, Galatowie³⁸.

Pod Rafią Antioch III dysponował 20 000 żołnierzy tworzących falangę, a pod Magnezją było ich 16 000. Więcej wyjaśnia zestawienie procentowe. W Dafne Macedończycy stanowili 43,4% piechoty, podczas gdy pod Rafią ok. 32%, a w starciu pod Magnezją tylko ok. 27%. Różnica jest więc znaczna i nie

²⁹ Launey, *op. cit.*, t. I, s. 99, sądzi, że ze Wschodu mogli pochodzić żołnierze przebrojeni na sposób rzymski; mogli też być oni wśród Macedończyków – *ibidem*, s. 319.

³⁰ Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 106.

³¹ Dahowie, Persowie, Medowie i inni – Bikerman, *op. cit.*, s. 58. Na brak takich jednostek zwrócił już uwagę Tarn, *op. cit.*, s. 186.

³² Zob. Her. 7.40; Arr., *Anab.* 7.13. Walbank, *op. cit.*, s. 450-451.

³³ Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 74. Tereny te leżały chyba jednak w granicach państwa Antiocha IV, Tarn, *op. cit.*, s. 189, przyp. 6.

³⁴ S. P. Tołstow, *Driewnij Chorjezm*, Moskwa 1948, s. 213 i n.; B. Rubin, *Die Entstehung der Kataphrakenreiterei im Lichte der chorezmischen Ausgrabungen*, „Historia” 1955, Bd. 4, s. 264-283; O. Gamber, *Kataphraken, Clibanarier, Normannenreiter*, „Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien” 1968, Bd. 64 (N.F. B. 28), s. 13 i n.; J. W. Eadie, *The Development of Roman Mailed Cavalry*, „Journal of Roman Studies” 1967, vol. 57, s. 162-163; A. M. Chazanow, *Katafraktarii i ich rol' w istorii wojennogo iskusstwa*, „Wiestnik Driewniej Istorii” 1968, nr 1, s. 180 i n.

³⁵ Liv. 37.40. Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 42; Gamber, *op. cit.*, s. 13 i n. – celne uwagi na ten temat.

³⁶ Liv. 36.18. Launey, *op. cit.*, t. I, s. 287 i n.; Bikerman, *op. cit.*, s. 56; Griffith, *op. cit.*, s. 161 i n.; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 54 i n. Por. App., *Syr.* 32. O czasie uzbrojenia w sarissy i sposobie ich użycia: M. M. Markle, *The Macedonian Sarissa, Spear, and Related Armor*, „American Journal of Archaeology” 1977, vol. 81, nr 3, s. 323-339; *idem*, *Use of the Sarissa by Philip and Alexander of Macedon*, *ibidem*, 1978, vol. 82, nr 4, s. 483-497.

³⁷ Bikerman, *op. cit.*, s. 57; Griffith, *op. cit.*, s. 166; Launey, *op. cit.*, t. I, s. 503-504.

³⁸ Liv. 38.17. Zob. też P. Bieńkowski, *Les Celtes dans les arts mineurs gréco-romains avec des recherches iconographiques sur quelques autres peuples barbares*, Kraków 1928.

wydaje się, aby można ją tłumaczyć tylko wykorzystaniem zwiększonej możliwości zaciągu Macedończyków do armii Seleukidów (nie w pojęciu etnicznym, chociaż w tej formacji, zwyczajowo, przeważali żołnierze związani pochodzeniem z Macedonią³⁹; wzrost ten osiągnięto dzięki polityce Antiocha IV rozwijającego osadnictwo wojskowe⁴⁰).

Dominacja ciężkozbrojnej piechoty nad pozostałymi rodzajami wojsk pokazanymi w 166 r. p.n.e. będzie jeszcze bardziej wyraźna, gdy do wymienionych oddziałów dołączy się argyraspides, którzy, według Polibiusza, razem z chalkaspides tworzyli ostatnią w kolumnie grupę piechurów. W odniesieniu do argyraspides można być niemal pewnym, że i tym razem była to gwardia królewska, tradycyjnie określana tą nazwą⁴¹, chociaż sprawę oceny komplikuje zestawienie ich z chalkaspides. Tych ostatnich łączyć by należało z Macedończykami i falangą⁴². Niestety, niejasność tekstu Polibiusza o tej grupie wojowników nie pozwala na ustalenie, jak wielu argyraspides było w Dafne⁴³. Jednak niezależnie od tego, czy była to grupa 5000 czy też nie, stanowili oni jeszcze jedną jednostkę ciężkozbrojną (proponowane włączenie ich do oddziału Macedończyków – owe 20 000 żołnierzy – przy uznaniu argyraspides za gwardię królewską nie byłoby słuszne⁴⁴).

Specyficzny jest również skład maszerującej w Dafne piechoty lekkozbrojnej. Jeśli Trakowie, obecni na polach bitew niemal całego świata hellenistycznego⁴⁵, byli w armii Seleukidów wykorzystywani od dawna⁴⁶, to rozpoczynający pochód w Dafne wojownicy uzbrojeni na modłę rzymską są w 166 r. p.n.e. formacją nową⁴⁷. Na podstawie informacji odnoszących się do późniejszych walk pod Bet-Zacharia można tylko sądzić, że wyposażeni w ten sposób żołnierze wykonywali zadania piechoty lekkozbrojnej⁴⁸. Podobnie jak Myzycjczycy, którzy pod Magnezją tworzyli oddział 2500 łuczników⁴⁹. Być

³⁹ Liv. 36.18. Bikerma n, *op. cit.*, s. 75-76.

⁴⁰ Bikerma n, *op. cit.*, s. 78 i n.; Launey, *op. cit.*, t. I, s. 320 i n.; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 20 i n.; G. M. Cohen, *The Seleucid Colonies. Studies in Founding, Administration and Organisation*, Wiesbaden 1978 [„Historia” Einzelschriften, H. 30], s. 11 i n.

⁴¹ Bikerma n, *op. cit.*, s. 52 i n.; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 40 i n.; ale por. Pol. 5.79.

⁴² I Mach. 6.39.

⁴³ Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 50 i n.; Pod Rafią było ich 10 000 – Pol. 5.79.

⁴⁴ Por. Ath. 5.194d-e oraz Liv. 37.40; Walbank, *op. cit.*, s. 450.

⁴⁵ Zob. też J. G. P. Best, *Thracian Peltasts and their Influence on Greek Warfare*, Groningen 1969.

⁴⁶ Launey, *op. cit.*, t. I, s. 366 i n., szczególnie s. 384, 393-394.

⁴⁷ Bikerma n, *op. cit.*, s. 56-57; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 55-56. Por. Pol. 5.79 o uzbrojeniu za Antiocha III na sposób macedoński 10 000 ludzi wybranych z całego państwa; Bikerma n, *op. cit.*, s. 56 sugeruje, że oddział ten sformowano w związku z działaniami 217 r. p.n.e.

⁴⁸ I Mach. 6.35.

⁴⁹ Liv. 37.40; (=) App., Syr. 32. Z 2 Mach. 5.24 wynika udział Myzycjczyców w wojnie przeciw Żydom.

może i grupa Myzyczyków paradująca w Dafne (nie ma pewności, czy chodzi o określenie etniczne czy wskazanie typu uzbrojenia) to łucznicy, lecz odwołując się do przekazów starszych niż II w. p.n.e. nie można wykluczyć, że mogła być to piechota korzystająca z innego rodzaju broni⁵⁰.

Pośród oddziałów defilujących w Dafne wyróżniali się ilością Cylicyjczy⁵¹. Pod Rafią należeli oni do grupy złożonej z 5000 żołnierzy, ale tworzyli ją wspólnie z Dahami i Karmanami⁵². Pod Magnezją zaś było ich (razem z Karami) 1500⁵³. Liwiusz w opisie bitwy pod Magnezją podał informacje o tożsamości ich uzbrojenia i ekwipunku Kreteńczyków, będących łucznikami⁵⁴. Czyni to możliwym domysł, że Cylicyjczycy obecni w Dafne to, przynajmniej w części, łucznicy. Tylko konieczność zorganizowania silnej formacji strzelców mogła być powodem powołania tak dużego oddziału.

Nie jest w pełni jasny przekaz Polibiusza odnoszący się do konnicy. Wiadomo, co kryje się pod określeniami: oddział hetairów⁵⁵, agema⁵⁶ i grupa katafraktów (choć nie orientujemy się w ich uzbrojeniu)⁵⁷. Trudniej natomiast rozwiązać sens terminów „oddział przyjaciół króla”⁵⁸ i „jazda doborowa”⁵⁹. Być może widzieć trzeba w nich formację przyboczną władcy⁶⁰ taką, jaka była pod Magnezją⁶¹. Chociaż wniosek ten nie jest pewny, nie przeczy on temu, że w armii Antiocha IV biorącej udział w igrzyskach w Dafne było, razem z jeźdźcami nisejskimi, 6500 wyborowych jeźdźców. Do nich dołączono 3000 obywateli – najpewniej milicję miejską⁶².

Uwagi te potwierdzają przedstawioną wcześniej sugestię, że skład armii Antiocha IV pokazanej w Dafne nie był, nawet w części, sprawą przypadku

⁵⁰ Her. 7.74, chociaż wątpliwe, aby opis Herodota był prawdziwy w odniesieniu do II w. p.n.e. Zob. też Walbank, *op. cit.*, s. 449-450.

⁵¹ Pol. 30.25, także 5.79.

⁵² Pol. 5.79.

⁵³ Liv. 37.40.

⁵⁴ Liv. 37.40; App., Syr. 32. Launey, *op. cit.*, t. I, s. 478-479. O łucznicach kretańskich: Griffith, *op. cit.*, s. 13 i n.; Launey, *op. cit.*, t. I, s. 248-286; Bikerman, *op. cit.*, s. 57-58.

⁵⁵ Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 67 i n.; Bikerman, *op. cit.*, s. 52.

⁵⁶ Liv. 37.40 podał, że byli to Medowie. Jest to zapewne pomyłka – App., Syr. 32; Bikerman, *op. cit.*, s. 59; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 67 i n.

⁵⁷ Liv. 37.40; por. przyp. 34.

⁵⁸ Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 67 i 73 – przedstawiona tu sugestia, że nie była to jednostka bojowa, lecz grupa „oficjalistów” dworskich jest nieprzekonująca.

⁵⁹ Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 73.

⁶⁰ Podczas pochodu Antiocha III na Wschód, podjętego w 212 r. p.n.e., właśnie 2000 jeźdźców stanowiło oddział przyboczny króla. Pol. 10.49 – co ważne, wspomina o tym przy okazji starcia ze znakomitą konnicą baktryjską (o jeździe tej Tarn, *op. cit.*, s. 124 i n.). Zob. też Liv. 37.40. Bikerman, *op. cit.*, s. 51-52; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 67 i n.

⁶¹ Liv. 37.40; App., Syr. 32.

⁶² Zob. Bikerman, *op. cit.*, s. 87; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 30. O polityce Antiocha IV wobec miast: Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 115 i n.

narzuconego przez ograniczone stanem państwa możliwości zebrania wojska. Tym bardziej, że nic nie wskazuje na to, aby na wybór jednostek miał znaczący wpływ fakt odcięcia Seleukidów od możliwości zaciągu niektórych formacji. Niedotrzymanie warunków pokoju w Apamei, z pewnością nie wszystkich, nie było ze strony władców Syrii niewykonalne⁶³. Wydaje się, że powstałe niedogodności w miarę pełnie rekompensowano. Znaczna liczba żołnierzy z Cylicji – po 188 r. p.n.e. Cylicja pozostała w granicach państwa Seleukidów⁶⁴ – wynikała z możliwości zastąpienia nimi kreteńskich łuczników. Może i liczba Galatów w armii Antiocha IV jest związana z zaistniałą wówczas sytuacją; mniej więcej tylu ich w Dafne było ich pod Magnezją⁶⁵. Może to sugerować sięgnięcie granic możliwości zaciągu opartego na wojskowych osadnikach galackich⁶⁶, a tym samym potwierdzać pozbawienie Seleukidów zewnętrznego źródła rekruta.

Te dwie ostatnie informacje zdają się świadczyć, że dobierając poszczególne jednostki starano się stworzyć w Dafne armię o zaplanowanej wcześniej strukturze piechoty⁶⁷. Tym samym celom podporządkowane było najpewniej i kompletowanie konnicy. Tylko potrzeba zebrania odpowiedniej, pożądanej ilości jazdy mogła być przyczyną utworzenia grupy „obywateli” (zestawionej z wyborową konnicą).

Są to podstawy, aby myśleć, że armia Antiocha IV, biorąca udział w igrzyskach w Dafne, miała strukturę wynikającą nie z dowolnego korzystania z możliwości mobilizacyjnych państwa⁶⁸, ale z zadań, do jakich ją przeznaczono. Zamiar wykorzystania tych sił określił liczbę i skład piechoty oraz specyficzny charakter konnicy. Stosunek liczbowy jazdy do piechoty w wojsku uczestniczącym w uroczystościach w Dafne wynosił ok. 1 : 5, podobnie jak w armii Antiocha III pod Magnezją, lecz jest on inny niż wojsk walczących pod Rafią, ok. 1 : 10. Świadczy to, że układ 1 : 5 nie był regułą. Nie jest zaś chyba zbiegiem okoliczności, iż wzajemna relacja tych formacji w wojsku Antiocha III podczas wyprawy na Wschód była również 1 : 5⁶⁹.

Jeśli więc rozkład liczebności jazdy i piechoty w armii Antiocha IV zbliżony jest do tego, jaki był u Antiocha III podczas batalii na Wschodzie, to można pokusić się o sąd, iż wskazuje to na ewentualne przygotowanie wojsk władcy Syrii do działań w tym kierunku⁷⁰. Aby sprostać wymaganiom, jakie pociągało

⁶³ Por. chociażby niejasną sprawę słoni – Pol. 21.43(45); Bikerman, *op. cit.*, s. 61-62; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 76 i n. Zob. też I Mach. 6.29.

⁶⁴ Mørkholm, *Antiochus IV...*, s. 106.

⁶⁵ Liv. 37.40; Launey, *op. cit.*, t. I, s. 520.

⁶⁶ Launey, *op. cit.*, t. I, s. 504 i n.

⁶⁷ Por. Bunge, *Die Feiern Antiochos' IV...*, s. 54: „Diese Pompe selbst bestand ihrerseits aus einer gewaltigen Heererschau aller möglichen Waffengattungen”.

⁶⁸ Też I Mach. 3.27-28.

⁶⁹ Just. 41.5; zob. Debevoise, *op. cit.*, s. 16-17.

⁷⁰ Warto wspomnieć bardzo trafną uwagę o odrębnościach armii Antiocha III pod Rafią i pod Magnezją – Bikerman, *op. cit.*, s. 63.

za sobą podjęcie wyprawy na Wschód, trzeba było wykorzystać możliwą przewagę. Ta sugestia właśnie może wyjaśnić zmiany w strukturze armii dokonane przez Antiocha IV – zwiększenie falangi, uzupełnienie piechoty lekkobrodznej, dobór konnicy.

Bitwa pod Magnezją dowiodła, że wyszkolona falanga znakomicie daje sobie radę z piechotą lekkobrodzną i jazdą⁷¹. Stwarzało to szansę przeciwstawienia się konnicy partyjskiej⁷². Z tego samego powodu powołano pewno jednostkę uzbrojoną na sposób rzymski. Słuszność decyzji o jej utworzeniu najlepiej potwierdza to, że pod Bet-Zacharia była większa grupa takich żołnierzy – stanowili oni osłonę słoni⁷³. Z myślą o przyszłym przeciwniku zwiększono udział peltastów⁷⁴, wyszukano łuczników. Poważnej rangi nabiera teraz obecność w Dafne 5000 ciężkobrodznej piechoty galackiej. Przydatność Galatów w walce z konnicą, nawet katafraktami, nieraz podkreślano⁷⁵.

Przypuszczenie o przygotowaniu armii uczestniczącej w igrzyskach w Dafne do kampanii na Wschodzie wspiera struktura jazdy, zdominowanej przez jednostki doborowe, odpowiednie do starcia z konnicą władców partyjskich⁷⁶. Nie dziwi udział w paradzie katafraktów, którzy nie spełnili swojego zadania pod Magnezją⁷⁷, stanowili jednak, niezależnie od swojego charakteru – greckiego czy też nie – pewną przeciwwagę dla ciężkiej jazdy Partów⁷⁸.

Dany przez Polibiusza opis armii Antiocha IV Epifanesa pokazanej podczas uroczystości w Dafne w 166 r. p.n.e. pozwala na ocenę, że władca ten wyciągnął wnioski z poprzedzających jego panowanie wielkich batalii Seleukidów. Armia syryjska stawiała czoła siłom o podobnej organizacji i sposobie walki (bitwa pod Rafią), lecz uległa przeciwnikowi słabszemu liczebnie, mającemu jednak armię o odmiennym od wojsk Seleukidów składzie (Magnezja).

Przedstawione przez Polibiusza wiadomości o armii Antiocha IV zademonstrowanej w Dafne zdają się więc mieć konkretną wymowę, wskazując, iż igrzyska w 166 r. p.n.e. były powiązane, przynajmniej w ich części militarnej, z planami wojny na Wschodzie⁷⁹. Gotując się do niej Antioch IV nie zaniedbał

⁷¹ Liv. 37.42-43. Analiza bitwy: Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 163-173.

⁷² Iust. 41.2. O wojsku partyjskim: M. A. R. Colledge, *The Parthians*, New York-Washington 1967, s. 65-67.

⁷³ I Mach. 6.35-36; Bar-Kochva, *op. cit.*, s. 55-56.

⁷⁴ Bikerman, *op. cit.*, s. 58.

⁷⁵ Por. informację późniejszą, bo odnoszącą się do bitwy pod Karrami, lecz znakomicie ilustrującą problem – Plut., Crass. 25.8.

⁷⁶ Zob. Iust. 41.2.

⁷⁷ Liv. 37.42; Eadie, *op. cit.*, s. 163.

⁷⁸ Por. późniejszy opis Plutarcha – Plut., Crass. 21.6, 25.4, 25.6.

⁷⁹ Por. Tarn, *op. cit.*, s. 194 i n.; Will, *Histoire...*, t. II, s. 292.

odpowiednich przygotowań, jak również i propagandy – zwycięski charakter parady, nieobecność jednostek ze Wschodu – które to Polibiusz w całości skojarzył z wydarzeniami w Grecji w 167 r. p.n.e.⁸⁰

Mariusz Mielczarek

DÉMONSTRATION MILITAIRE À DAPHNÉ EN 166 AV. J.C.
ET EXPÉDITION D'ANTIOCHOS IV EPHIPHANE À L'EST

Les relations antiques étant tendencieuses, l'évaluation des activités d'Antiochos IV Ephiphane s'avère très difficile. Cela se rapporte également aux cérémonies organisées par Antiochos IV à Daphné en 166 av. J.C. jugées par Polibius comme la réponse du roi syrien face aux jeux d'Emilius Paulus à Amphipolis. Tout de même il faudrait prendre également en considération la suggestion que cette démonstration de la puissance des Seleucides concernait l'expédition d'Antiochos IV à l'Est au début de 165 av. J.C.

La parade à Daphné a été initiée par la revue des unités militaires. L'information communiquée par Polibius concernant leur nombre et composition n'a pas pourtant été la base de l'interprétation des entreprises d'Antiochos IV en 166 av. J.C. L'armée présentée à Daphné était différente par rapport à la structure de l'armée d'Antiochos III. L'analyse des différences en question permet de suggérer que le choix de l'infanterie dominée par les unités lourdes et la composition de la cavalerie ont été fait dans un but bien précis. Les corps participant aux riches cérémonies à Daphné se préparaient à partir vers l'Est.

⁸⁰ Pédech, *op. cit.*, s. 497 i n.